

G‘O‘ZA KASALLIKLARI VA ULARGA QARSHI KURASHISH CHORA TADBIRLARI

Sattorov Ilg‘orjon

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar inistituti

QXESU 3-kurs talabasi

Annotatsiya: G‘o‘za kasalliklariva ularni kelib chiqishi, kasalliklarga chidamliligi, ularga qarshi kurashish choralari o‘rganish.

Atamalar: g‘o‘za, gulxayridoshlar oilasi, xromosomalar, g‘o‘za kasalliklari, ko‘k kasallik, gommoz, vertitsillyoz va fuzarioz.

G‘o‘za — gulxayridoshlar oilasiga mansub o‘simliklar turkumi; paxta tolasi olish uchun ekiladigan texnika ekini. Bir yillik va ko‘p yillik butalar, daraxtlar hamda tropik mintaqa buta va o‘tlaridir. G‘o‘zaning 50 turi ma‘lum. G‘o‘za turkumida xromosomalar soni diploid ($2n = 26$) va tetraploid ($2n = 52$) bo‘lgan turlari bor. Turlar guruhlar ichida oson, guruhlar o‘rtasida esa qiyin chatishadi yoki duragaylarning to‘liq bepushtligi kuzatiladi. Ekishga tavsiya etilgan navlarning belgi va xususiyatlari yaxshilanib quyidagicha o‘zgargan: hosildorligi 35,2-43,6 s/ga, bir ko‘sakning vazni 4,9-6,2 g, 1000 ta chigit vazni 112-125 g, tola chiqimi 35,4-37,0 %, tola uzunligi 32,6-33,6 mm. Bir tonna paxta xom ashyosidan o‘rtacha 320-340 kg tola, 560-580 kg chigit olinadi. 340 kg toladan o‘z navbatida 3500-4000 m gazmol, 580 kg chigitdan esa 112 kg moy, 10 kg sovun, 270 kg kunjara, 170 kg shyluxa ishlab chiqariladi. Paxta tozalash sanoatining chiqimlaridan izolyasiya to‘qimasi, sun‘iy ipak, sinmaydigan shisha, qog‘oz va boshqa buyumlar tayyorlanadi. G‘o‘za kasalliklari to‘g‘risida birinchi ma‘lumot 1903 yilda A. A. Yachevskiy tomonidan yozilgan edi. Hozirgi vaqtda g‘o‘za kasalliklari yetarli o‘rganilgan va ko‘pchiligi uchun qarshi kurash tadbiriy choralari to‘liq ishlab chiqilgan. Dunyoda g‘o‘zada 100 dan ortiq kasalliklar uchraydi

va ular hosilning ancha qismini nobud qiladi. G'oz kasalliklarining tarqalishi har xil bo'lib, ba'zilar dunyo bo'yicha barcha mintaqalarda keng ko'lamda tarqalgan bo'lsa, boshqalari faqat 1 yoki 2 ta mamlakatda yoki 1 yoki 2 ta mintaqada uchrashi mumkin. Masalan ko'mirsimon ildiz chirish asosan Hindiston va Pokistonning ayrim hududlarida uchrasa, virus qozg'atadigan «ko'k kasallik» - faqat markaziy Afrikada, «eskobilla» (antraknozning bir turi) – Venesuela va Braziliyada, texas ildiz chirishi esa AQShning janubiy-g'arbiy shtatlari va shimoliy Meksikaning ishqorli qora tuproqli mintaqalarida uchraydi. Demak, dunyoning barcha paxta yetishtiriladigan mintaqalarida g'ozaning unayotgan urug', nihol va ildiz chirish kasalliklari majmuasini va boshqa ikki-uch turdagi asosiy kasalliklarini uchratish mumkin. Shuning uchun ham paxtakor dehqonlar va ayniqsa, o'simliklarni himoya qilish sohasidagi mutaxassislar o'z mintaqalarida g'oz uchun xavf tug'diradigan kasalliklarni ajrata olishi, ularni rivojlanish fazalarini, qozg'atuvchi organizmlar turlarini bilishi davr talabidir; bu bilim ularning malakasini oshiradi, kurash choralarini tanlashda, rejalashda va amalga oshirishda katta yordam beradi. G'ozada kasallik qozg'atuvchi sabablar jumlasiga viruslar, mikoplazmalar, bakteriyalar, zamburug'lar, nematodalar va fiziologik o'zgarishlar kiradi. Dunyoda viruslar va mikoplazmasimon organizmlar qozg'atadigan 18 ta g'oz kasalliklari ma'lum, ammo ulardan hech biri O'zbekistonda uchramaydi. G'ozada bakteriya chaqiradigan yagona kasallik gommoz bo'lib, u O'zbekistonda keng ko'lamda tarqalgan va xavfli kasalliklardan biridir. Zamburug'lar g'ozada ko'plab kasalliklarni qozg'atadi. Ularning qatoriga unayotgan chigit, nihol va ildiz chirishi, vertitsillyoz va fuzarioz so'lish (vilt) kasalliklari, barg va tola dog'lanishlari, karantin kasalliklari va boshqalar kiradi. Fiziologik kasalliklar paydo bo'lishining asosiy sabablari qatoriga havoning haroratining keskin pasayishi, tuproqning yaxshi yumshatilmaganligi va uning ustki qismini qatqaloq bo'lishi, kuchli yomg'ir yoki do'l yog'ishi, o'simlikka oziqa moddalar yetishmasligi yoki ortiqchaligi, suv tanqasligi, pestitsidlarni noto'g'ri qo'llash va boshqa abiotik omillar kiradi. Viltga qarshi kurashishning asosiy yo'li viltga chidamli g'oz navlarini yaratish va almashlab ekishni to'g'ri yo'lga qo'yish.

Fuzarioz qarshi kurashishning asosiy yo‘li viltga chidamli g‘o‘za navlarini yaratish va almashlab ekishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish. G‘o‘za kasalliklariga qarshi kurashishda asosan yangi nav yaratish bardoshli va chidamli va almashlab ekishni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmurodov E.A. va boshqalar. Qishlok xo‘jalik fitopatologiyasi. 72-79betlar .(Darslik) “Navro‘z” nashryoti. -Toshkent, 2014.
2. Sattarova R.K., Xolmurodov E.A., Xakimova N.T.,Allayarov A.N. Umumiy fitopatologiya. 50-57betlar (Darslik) “Navro‘z” nashryoti. -Toshkent, 2017 .
3. A.E.Egamberdiyev., SH.I.Ibragimov., A.B.Amanturdiyev. G‘o‘za selleksiyasi, urug‘chiligi va biologiyasi 40-47betlar “Fan’”nashryoti.2009